

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

**НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА II:
5. ГЛАСОВИ**

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
2019.

UNIVERSITY OF PRIŠTINA / УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
FACULTY OF PHILOSOPHY / ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

SCIENCE BEYOND BOUNDARIES II:

5. VOICES

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ II:

5. ГОЛОСА

KOSOVSKA MITROVICA
2019

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА – Међународни тематски зборник
SCIENCE BEYOND BOUNDARIES – Thematic Collection of Papers
of International Significance

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ - Международный тематический сборник

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА II: 5. ГЛАСОВИ
SCIENCE BEYOND BOUNDARIES II: 5. VOICES
НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ II: 5. ГОЛОСА

Издавач

*Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици*

За издавача

Проф. др Мирјана Лончар-Вујновић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Мирјана Лончар-Вујновић

Уређивачки одбор

*Проф. др Мирјана Лончар Вујновић, проф. др Владан Виријевић, проф. др Младен
Јаковљевић, проф. др Марта Вукојичић Лазар, проф. др Оливера Марковић Савић,
проф. др Звездан Арсић, проф. др Александра Костић Тмушић, проф. др Јелена
Михајловић, доц. др Драјана Ситанојевић, доц. др Јелена Бајовић, доц. др Данијела
Кулић, доц. др Неџиб Прашевић.*

Рецензенти

*Prof. dr Laurence Armand French, Justiceworks Institute, University of New
Hampshire, Durham, USA*

Prof. dr Davronzhon Erinovich Gaipov, Suleyman Demirel University, Kazakhstan

Prof. dr Alexandra Perovic, University College London, UK

*Prof. dr Nijolė Burksaitienė, Institute for Literary, Cultural and Translation Studies,
Vilnius University, Lithuania*

Проф. др Александар Живојинић, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Проф. др Јулијана Вучо, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције:

Снежана Зечевић, Мина Лукић

ISBN 978-86-6349-125-0

Међународни тематски зборник *Наука без граница II* резултат је научноистраживачких пројеката *Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе* (ОИ 178019) и *Косово и Метохија између националној идентитетима и евроинтеграција* (ИИ 47023), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

САДРЖАЈ

КЊИЖЕВНИ ГЛАСОВИ / LITERARY VOICES / ЛИТЕРАТУРНЫЕ ГОЛОСА

Милена З. Николић <i>Трансуниверзумске јединке у постромодернистичкој ијерахији Марјарет Ејвуд</i>	3
Емина С. Перић Комненовић <i>Однос Албера Камуја према стваралаштву Ф. М. Достојевској у Миту о Сизифу</i>	21
Биљана С. Солеша <i>Тийови ијриповедача у ијрози Лазе К. Лазаревића</i>	29
Тијана Ј. Милентијевић, Јелена Г. Јевтић <i>Поеијика чуда у српској средњовековној књижевности</i>	43
Славица Д. Јовановић, Александар П. Михаиловић <i>Хришћански мотиви у ијоезији Голуба Јашовића</i>	59
Жарко Н. Миленковић <i>Мајијски реализам Слободана Шијана</i>	71
КОСОВО И МЕТОХИЈА: ГЛАСОВИ ИЗ ПРОШЛОСТИ / KOSOVO AND METOHIJA: VOICES FROM THE PAST / КОСОВО И МЕТОХИЯ: ГОЛОСА ПРОШЛОГО	
Драган Р. Петровић, Рајко М. Буквић <i>Просвеија и наука на Косову и Метохији 1912–2018.</i>	83
Јован Ј. Алексић <i>О крайкојрајном ослобођењу Гњилана ијоком Друјој српско-ијурској раија (1877–1878)</i>	109
Урош Д. Микетић <i>Зайиси књије ијостију манасијира Високи Дечани 1930–1934. ијодине</i>	127

СТАВОВИ / ATTITUDES / ВЗГЛЯДЫ

- Ђорђе Д. Радовановић
*Ставови о искуству студентима са корупцијом
на Универзитету у Приштини* 143
- Игор С. Симић
*Територијална аутономија у Републици Србији
– од интeграције до дезинтеграције* 161
- Марко Р. Станојевић, Немања П. Анђелковић
*Народ без државе, али са вером
– вековно ројство и ојстанак народа* 175
- Душан Р. Стефановић
*Мојиви наситанка личних надимака у селима
северозападној дела Алексиначкој Поморавља* 193

ПРОЈЕКЦИЈЕ / PREDICTIONS / ПРОГНОЗЫ

- Саша А. Милосављевић, Ивана Т. Пењишевић
*Пројекције природној и механичкој креиња
сипановништва ойшиине Трсиненик до 2031. јодине* 223
- Александра П. Димитријевић, Петар К. Станојевић
*Модалииетии реформе јавне администрације
и ефекаи модернизације на јоболшање бенефииа
грађана у Републици Србији* 235

ОБРАЗОВНИ АСПЕКТИ / EDUCATIONAL
ASPECTS / АСПЕКТЫ ОБРАЗОВАНИЯ

- Aleksandar N. Jovanović, Snežana R. Marković Jovanović
*Assuring Quality of Study Programs and Research Practices
in Serbian Higher Education Through Lessons Learned
from External Expert Evaluation*..... 261
- Ивана Р. Милосављевић
*Прилој јравно-једатошким аспектиима односа
јрема деци са смеињама у развоју* 275

Владимир М. Станојевић <i>Педагошки праїмаїзам у сисѣму алїтернаївнї образовања</i>	289
Александар М. Стевановић, Велько М. Мартиновић <i>Примена васїїїних налоїа и уїїцај на развој малолейїника</i>	305
Татјана Р. Јакшић, Оливера М. Паповић <i>Моїући асїекїи їримена биоценолошких исїфраживања алїи и макрофауне слива реке Сийїнице у мейодиици насїаве биоїїїе.....</i>	323
Драгана Н. Аритоновић, Марија Р. Секулић <i>Концейїције инїелекїуалнї и раднї васїїїања Георїа Кершеншїајнера и Џона Дїуија.....</i>	341

ТИЈАНА Ј. МИЛЕНТИЈЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет

ЈЕЛЕНА Г. ЈЕВТИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет

ПОЕТИКА ЧУДА У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

За разлику од савремене књижевности, писање у средњем веку има црквени карактер, у таквом стваралачком чину писац је слуга божји, он је емитер благодети духа светога, који се остварује у богонадахнућу аутора. Циљ нам је да на примерима српске средњовековне хагиографије истакнемо елементе чуда као поджанра, а с друге стране дефинишемо чудо као категорију религиозне филозофије. Покушаћемо да на репрезентативним примерима из *Анџолоије чуда од Светога Саве до Патријарха Пајсија*, коју је приредио професор Драгиша Бојовић, конституишемо поетику чуда овог прозног жанра. Један од кључних елемената чуда као поджанра јесте молитва, па ћемо покушати да утврдимо њену функцију и форму у којој се јавља.

Кључне речи: поетика чуда, молитва, чудо као поджанр, хагиографија.

Основно начело поетике старе српске књижевности јесте парадокс, односно, средњовековни аутор ствара уметничко дело на принципу два света: вечно и пролазно, божанско и људско, добро и зло, светлост и тама, овоземаљско и небеско. Кроз те супротности огледа се човекова тежња да се уздигне до категорије бесмртног. Такође, средњовековно дело наглашава свети-

¹ tijanamilosevic21@gmail.com

² jelenajevtic789@gmail.com

тељску улогу Бога. Благонадахнуће одликује библијске писце и свете оце Цркве, а надахнутост духом светим, који манифестује реч, а не говори о себи, истиче се у црквенословенској литератури, као и у нашој књижевности средњег века. „Средњи век је доба љубави између Бога и Срба, где човекољубиви Бог кроз богољубиве Србе показује да је њему могуће чинити све што је чинио у првим временима“, запажа Бојовић, говорећи о чудима којима обилује средњовековна хагиографија (Бојовић, 2013, стр. 7). Српска средњовековна житијна књижевност, уз своју реалистичку подлогу, поседује ноту фантастичног која је остварена кроз описе чуда, неизоставне елементе овог прозног жанра.

Ако бисмо покушали да дамо дефиницију чуда, овај појам морамо да посматрамо са два аспекта: као датост у категорији религиозне филозофије и као поджанр у оквиру житија, у овом случају, на примерима српске средњовековне хагиографије. Реч *чуго*³ је свесловенска, прасловенска, а по свој прилици и праиндоевропска. Александар Лома се овим феноменом бави у својој студији, где, између осталог, објашњава и значење ове речи у словенским језицима: „Њена распрострањеност на словенском плану може се илустровати низом стсл. **чоудо**, буг. **чудо**, мак. **чудо**, сх. **чудо**, слн. **čudo**, слч. **čudo**, глуж. **čwodo**, стпољ. **czudo** (поред *cudo*, нпољ. *cud*), словињ. *cud*, рус., укр., блр. *чуго*, свуда у истом основном значењу које има у српском“ (Лома, 2000, стр. 7). За верујућег човека чудо представља доказ Божјег деловања у свету, па је критичарима одувек била интригантна. Сергеј Булгаков објашњава однос Бога према човеку и свету у коме човек бивствује, речима:

„Свет није Бог јер је он постављен изван Бога премда је и божански, софијан, у својој позитивној основи без које не би могао да постоји, пошто нема бића које нема своју основу у Богу. Али, будући да тај живот света крије разне могућности и опасности, он не може бити остављен без Божје помоћи која му је неопходна. Бог не врши насиље над светом у његовој самобитности, Он ступа у узајамно деловање са светом, помаже свету (Булгаков, 2011, стр. 7).

- 3 Из наведених облика у разним словенским језицима произлази псл. **čudo, čudese* који се на још дубљој, индоевропској равни реконструише као **keudos/keudes-*. Од других индоевропских језика он налази блиску паралелу у грчкој речи *κῦδος*, ген. *κῦδεος*, која припада језику најстаријег епског песништва, традиционално се преводи као „слава“ и такође је сигматска основа средњег рода, али претпоставља ие. праоблик са другачијим вокализмом, **kūdos/kūdes-*, а ни значења нису подударна: словенској речи семантички одговара грчка *Θάϊψις*, која се и преводи са *чоудо* у црквенословенским споменицима. Види: Лома, А. (2000). *Чуго у словенским културама*. Нови Сад: Апис.

Човек, као духовно биће, наследник је божанске благодети и преко њега се у свету испуњава воља Господња. Чудо се односи на Божје деловање, промишљање, где Бог не мења начела постојања већ само усмерава механичку узрочност, а о Божјој промисли говори и Милојевић:

„Божја промисао је заснована на духовној узрочности по којој се сагледава она друга страна света – која није статичност, довршеност, већ процес и то самостваралачки процес који подразумева снажну комуникацију између човека и Творца у јасну узрочност чији се видљиви сегмент назива чудом“ (Милојевић, 2017, стр. 59).

Жеља за чудом остварује се кроз молитву где се људска душа усмерава ка Божанском Духу са молбом различитог карактера. Свака искрена молитва је делотворна, тако да она припада области духовног деловања на свет кроз Божју промисао. Најсветлији пут уздизања љубави људске душе ка Богу јесте молитва, за коју Милорад Лазић каже да је и основа еванђелске естетике Царства Божијег (Лазић, 1997). Слободан Костић је истицао да се: „кроз чистоту ума душа ослобађа од погубних страсти, просвећује се, у њу се усељава благодат, те од те чистоте долази умно сагледавање, зрела мисао, реч, духовна наслада“ (Костић, 2001, стр. 122). Молитва је једна од основних потреба човекових како би усмерио своју душу ка Богу. Молитва представља везу између човека и његовог Творца. Као што нашем телу нема живота без ваздуха, тако ни нашој души нема живота без молитве, тако да, можемо рећи да је молитва есенцијална за нашу душу. Молитва се налази у основи свега. Без молитве, нема ни вере. Многи свети оци говорили су о молитви и њеном значају:

„Молитва је, према познатим дефиницијама, разговор наше душе са Богом, узношење ума и срца ка Богу; покушај ослобађања мисли од свега овоземаљског и приближавање, и приношење Богу најчистијих осећања и исказања. Она је спознаја наше немоћи, духовне убогости; освећење душе, ’предокушање будућег блаженства’, блаженство анђелско, ’дажд небески’ који освежава напаја и оплођује земљу душе наше (Св. Јов. Кронштатски); светилник живота, утврђење вере, наде и љубави; заједничарење с Анђелима и Светима; молитва је, по Св. Ис. Сирину, двор која води ка свима духовним даровима. Она је најприсније општење, најкраћа веза, начин нашег ’додира с Богом’ (Св. Вл. Николај), најревносније служење Богу“ (Костић, 2000, стр. 24).

У наведеним исказима о значају молитве, видимо да су појмови који се најчешће јављају *љубав, нада, сјасење, блајосињање* којима тежимо. Авринцев истиче: „Сам библијски Бог може бити назван **надом за верника**, и Павле, по предању, ученик Раби Гамалиила, следи старозаветну традицију

када назива свог Бога „Бог наде. Отуда потиче новозаветно учење о нади, као једној о три од три врховне (теолошке) врлине, формулисано на крају тринаесте главе *Прве йосланице Коринћанима*“ (Аверинцев, 1982, стр. 91). Снага песничког израза потиче од Божанског духа, смирења и вере, а из тога се рађа чин песничког стварања. Вера и љубав према Господу, изражене кроз молитву, доводе нас до још једног мотива у српској средњовековној књижевности, а то је чудо. Видећемо да је молитва заправо канал којим Господ изражава своју вољу кроз чудо за које се угодници моле, а може се посматрати и као неизоставни елеменат сижеа житија, односно као поджанр.

Чудо је појава Божанске сврсисходности у свету, и према Булгакову чуда су код верујућих не само могућа већ су основа њихове вере: „У животу сваког човека који преиспитује свој духовни живот, непрестано се збивају чуда, не као укидање природних закона, већ као њихово потпуно очување“ (Булгаков, 2011, стр. 18). Детаљно проучавајући феномен чуда, Бојовић констатује: „Феноменологија чуда заснована је, дакле, на комплексу бројних дарова, који се остварују пуноћом живота у Христу и испуњавањем његове воље, која подразумева и преношење његове силе на оне који су се уподобили њему и који могу да чине оно што је и он чинио“ (Бојовић, 2014, стр. 639). Како су по свом карактеру чуда дела милосрђа и љубави, она су знаци Божје љубави према човечанству. Овај дар дат је и људима, дојом благодаћу, али само изабранима. Оно се увек дешава кроз однос љубави између живог човека и живог Бога. „Изван те љубави нема ни чудесног ни божанског, јер љубав превазилази и сам догађај чудесног“ како је већ то рекао деспот Стефан Лазаревић у посланици *Слово љубве* (Лазаревић, 2014, стр. 642). Најсажетија дефиниција чуда као феномена била би да оно представља слику сусрета са Христом, а дефиниција књижевног појма – да чудо представља наративни опис тог сусрета, јер је „поетика Библије поетика приче“ (Аверинцев, 1982, стр. 107).

Српска књижевност се уклапала у византијску поетику, што значи да је од ње преузела систем жанрова и идеологију књижевног делања, али је и поред тога остварила високе домете уметничког стварања. Средњовековни писци су настојали да не ремете устаљене обрасце жанрова, али су суптилно уносили лични печат у своја дела и тако обезбедили аутентичност и књижевну вредност. Један од најзначајнијих и најплоднијих књижевних врста у средњем веку свакако је житије, ако се узме у обзир чињеница да је формирање хагиографије умногоме доприносило стварању култова светородне династије. Структуру житија тумачили су бројни проучаваоци средњовековне књижевности, а Бојовић дефинише овај прозни жанр на следећи начин:

„Као жанр, житије има дугу и богату традицију и грађено је на протутежи историјског и апстрактног, материјалног и нематеријалног, одређеног и неодређеног. У оквиру овог прозног жанра могу се наћи различити поджанрови као што су похвале, молитве и посланице. Саставни део композиције житија чини и чудо које се може посматрати и као самостална прича. Несумњиво чудо припада и хагиографској прози и има свој самостални статус“ (Бојовић, 2014, стр. 639).

Без обзира на то што се чудо није развило као самостални жанр, његову самосталност показују сами писци који га издвајају најчешће у оквиру самог житија, или пак у заглављу. Чак и када није издвојено, читалац препознаје целовит опис чуда као засебну целину. Можемо слободно рећи да су српски писци имали свест о чуду као посебној причи, па тако Стефан Првовенчани бројевима истиче значај чуда, док су код Доментијана она дата у заглављима, чиме се даје посебан статус (нпр. *Чудо које сатвори са њим Пресвета у Цариграду*). Иако није самостални жанр, чудо се може читати независно од текста чији је саставни део, и житију, које има историјску подлогу и самим тим је реалистичног карактера, даје ноту фантастичног. Описи чуда су најдинамичнији и у њима тријумфује вера светитеља кроз кога се остварује Божја воља: „Тако, на пример, почетак описа исцелитељских чуда доноси слику безнађа, молитва коју произноси светитељ или болни Господу Богу буди наду, а испуњење молбе је својеврсни тријумф вере, након чега се појављују усхићење и радост, доброта и недомислима сладост. На крају следи захвалност Богу, јер чуда чине само они које он љуби и они које је учинио сличним себи“ (2014, стр. 640). Како је чудо дар које Господ није дао свакоме, биографи су свесни милости коју је Господ даривао светитељима о којима они оставише вечне записе, тако да им у описима чуда додељују епитете који говоре о дару који поседују, а то су најчешће *чудостворни, бојоносни, њресвети, блажени*. Феноменологија чуда заснована је, дакле, на комплексу бројних дарова, који се остварују пуноћом живота у Христу и испуњавањем његове воље, која подразумева и преношење његове силе на оне који су се уподобили њему и који могу да чине оно што је и он чинио. Кроз описе чуда у средњовековним житијима видимо сву љубав коју Господ показује према човеку у невољи, а њихов образац налазимо у Светом писму.

Ризница чудеса, представљена у антологијском избору професора Драгише Бојовића, *Дивити се њреба ваистину дивноме Боју*, подсећа нас да су таква чуда могућа и данас и да се догађају захваљујући благодати која долази од Господа, Који се прославља у Светима својим (Иринеј, 2013). Осим љубави и благодати којом се углавном завршава чудо, понекад је чудо и израз правде

коју прати Божји гнев уперен против безбожника, па тако чуда можемо поделити на *дивне* и *сйрашне ѿвѣсти*, а некада прича садржи елементе и једне и друге повести. У ризници чудеса Бојовић уочава да су, међу различитим описима чуда, најучесталија она где су кључни мотиви: „пројављивање нетрулежних мошти, оживљавање умрлог, исцељења на гробу, исцељења раслабљених, бесом обузетих, немих, слепих и глувих, стишавање буре на мору. Јављају се и чуда којима се преобраћају разбојници, открива се злато, морска риба долази болноме, призива се град са неба, раздељује се вода, празна бачва пуни се вином, побеђују се ратни непријатељи, кажњавају свирепи, заточени у тамници бивају ослобођени, а на мраморном гробу светитеља ниче цвеће“ (Бојовић, 2014, стр. 8).

Као једно од Божјих знамења да су његови угодници и после смрти прослављени, јесте нетруљење њихових тела, о чему сведочи Свети Сава у *Житију Светом Симеону* приликом преноса моштију Светог Симеона:

И уїледавши зїодно време да се ѿ изврши, дошавши оїтворих їроб блаженої старца, и наїђох ѿело његово часно цело и нейовређено, које је било їу у їробу, осам їодина. (Свети Сава, 2013, стр. 15)

О светости преподобнога Симеона сведочи и Доментијан када исцрпно бележи точење мира из гроба Светог Симеона:

И ѿѿекоше извори без влаїе, но из сухих косїију и из ївргоїа камена мраморноїа ѿѿекоше блаїодейне воде, миро добромирисно, и добро миришїуїи їревеликим мирисима, исїуни свети їроб, и обаїри сву цркву Боїом дарованом му блаїодаћу. (Доментијан, 2013, стр. 38)

Архиепископ Данило Други у *Житију краљице Јелене* такође представља опис чуда где је Свевишњи удостојио Пресвету милошћу својом тако што је њено тело пронађено „где лежи као у роси“:

И кад је он дошао у манастир Пресвете и їу учини свеноїна їјенија и велика славославља, и уїуїру їакође оїсїї све ѿ реду, и ѿсле овоїа учинивши молиїву над їробом Блажене, ѿшїїо је био сабран цео сабор њезина оїчасїїва, и їако оїтворивши раку, їде беше ѿїредено њезино їело у земљи, и наїђоше їде лежи као у роси, цело нейроїадљиво Божјом зайовешїу, ничим ѿвређено. (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 83)

На гробу краља Милутина јављају се различита знамења којим је Господ дао знак о светости овог праведника:

И ѿшїїо је био цео збор, сам иїуман наложивши на себе їодобу јерејску са свечаснима и изабранима чрнцима, ѿїојуїи божасївене їесме доїђоше ка његовоу їро-

бу; и отјокојавши земљу нађоше тјело њејово Божјом зайовешћу нећљено, да није отјјала ниједна влас љаве њејове. (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 88–89)

Откривањем гроба Светог краља Стефана Дечанског, након што се еклисијарху манастира јавило необично виђење у сну, цркву и околину испуњава угодни мирис:

Оно свештјено и стјрадалничко тјелоотштја майи земља задржа у недрима својим седам љодина, а љостјидевши се добродетјелне силе која је у њему, сачува ља целоља љо зайовесити оноља који ља је стјворио, који љрема љоме није никако имао да љо љприроди исљруне, но тјакво остјаде, као што ће даља реч љоказати [...] О слатјке љовесити! Сила неисказаноља уљодноља мириса исљуњаваше све, не само оне који су се у цркви налазили, но и оне изван цркве љо целој обитјели. (Цамблук, 2013, стр. 106)

Знамење на гробу архиепископа Јевстатија, једно у низу чудеса која су се збила на гробу Преосвећенога, указиваше на велику милост Божју која је указана овом праведнику:

И љоштјо су љочела да бивају тјаква чудеса код гроба Светљоља, и једноља дана нађоше како су љпорасла тјри цвљта из њејове мраморне раке, украшена љредивном лељотом изљеда, а није мољуће исказати чему су слични. Јер ваистјину они не беху од земаљске влаље или од сједињења са цвљем, које растје из земље; но, љаој, чуда како сухи камен стјојећи унутјра у цркви, од мнољоља времена, да уроди мирисним цвљтовима, на обновљење тјелу Преосвећеноља! Сви видевши ово чудно виђење, разумеше да је милостј Божја на љрељодобнима и љосетја на изабранницима њејовим. (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 100)

Највећи број чуда везан је за исцељења ослабљених, немих, глувих и слепих, бесом обузетих. Велики број описа су реплика оних новозаветних слика, који приказују Христа као исцелитеља и чудотвораца: „И приступи му народ многи који имаше са собом хrome, следе, неме, одузете и многе друге, и положише их пред ноге Исусове, и исцели их, тако да се народ дивљаше видећи глуве где чују, неме где говоре, одузете исцељене, хrome где иду, следе где гледају“ (Бојовић, 2013, стр. 8). Епитет исцелитеља везан је прво за Светог Саву, а о чуду где Свети молитвом подиже ослабљеног у Жичи, говори Доментијан:

Узевши ослабљеноља унесе ља у свљту цркву, и љреко целе ноћи остјаде на молитјви, љросећи љомоћи са висине [...] И сатјвори многе молитјве ка Вишњему даваоцу милостји, љрво за себе, као што Павле каже: „Сваки архијереј љриносећи жрљтве љрво за себе, а љољом и за људска незнања“; и у љодвиу љриљежно стјоје-

ћи, умом њрозре седмосветїла небеса [...] И када је била свршена молићва, а ослабљени као од сна скочивши, и хођаше, узашиљући славу Боју и Прейодобном уїоднику њеїову, јеромонаху кир Сави, новоме чудотворцу, који ња је ѡростїи својом светом речју... (Доментијан, 2013, стр. 42).

И други Савин биограф, Теодосије, даје опис чуда где Преподобни подиже ослабљеног снагом своје молитве:

Свеноћним стїојањем и ѡадањем на земљу у ѡодвићу великом све ѡриљезније се мољаше и нага тїело ослабљеноїа најтклањаше се. И као неким лекарским ѡомазањем ослабљене му уде мноїим своїим врелим сузама и молићвама растїварајући ѡомаза, и довољно их одждив и умом као на небесима да је, у увис ѡреїодобне своје руке ѡодїавиши, из дубине душе зовући бездну молићву ѡризиваше [...] Јер одмах са речју, болесни као да је здрав од мноїо їодина, скочивши с мандије као са одра, ходаше. (Теодосије, 2013, стр. 71)

Моћ исцељења који је Пресвети поседовао не престаје након његове смрти, јер је било довољно да болесни дотакну гроб где лежи његово нетрулежно тело:

И када се још више ѡрочуло ѡо целом їраду, бї велико стїицање доброверної народа, и бї доношење мноїих болесника, и мноїи слейї бїше доведени, и сами људи, свакоїа од срца жалейћи, узимаху земни їрах од їроба Свейїоїа, и слейїоїа ѡо очима ѡомазиваху и у їїом часу их Госїод ѡросвећиваше молићвама Преосвећеноїа, и свейїло їледаше као и їре кад беше здрав. Такође и болни само земним їрахом ѡомазани бивши, добиваше здравље, враћаху се својој кући славећи Боїа и уїодника њеїова їреосвећеноїа кир Саву. (Доментијан, 2013, стр. 52)

У даљем опису чуда Доментијан наводи оздрављење хромог монаха Неофита „који се никако није могао прострти нити право стати, но је по земљи пузио“, а након што је заспао на гробу Преосвећенога поново је стао на своје ноге.

Чудотворења која је Сава учинио за живота, била су у функцији грађења његовог лика као „светог човека“. Иако таква чуда нису сматрана нужним условом светитељства, она се по правилу, испостављају као припрема будућег светачког прослављања., истиче Поповић: „Са друге стране, постхумна чуда била су, од најранијих времена, не само услов већ и доказ светитељства, поуздано знамење активног присуства силе дожје“ (Поповић, 2000, стр. 150).

Стефан Првовенчани у *Жићїију Свейїоїа Симеона* говори о исцељењу човека обузетог бесом на гробу Преподобног Симеона:

Кад су ишуман Дионисије и сви чрнци, који су ишу, служили службу и бдење ноћно у храму Пресвете Богородице, ишу иде леже моштии Светиога, дойаде неко, обузет бесом, који га мучаше по све дане, који се никако не умириваше, нешто га свагда бес јоњаше ван васељене, кроз јоре и камење. И једном добивши нешто мало олакшања помоћу Светиога Симеона, обрлив раку Пречаснога, вайијаше: „Помилуј, Свети, који није очекивао сјасења, и избави пречасни, онога који је савим иројао и иорабоћен бесу лукавome, који влада њиме, јер смо ми сјадо ошачества твојега. [...] И одмах, умилосрдивши се, исцели га. (Стефан Првовенчани, 2013, стр. 17)

О светости моштију Светог Арсеније сведочи чудо исцељења монаха који умираше од тешке болести, а након дотицања светих моштију и молитве, враћено му је здравље:

Овај најред речени монах имајући такаву болест, иришкавши ка моштиима Светиога Арсенија и целивајући клањаше им се са љубављу [...] И у томе часу, неким иривиђењем као у сну, јави му се сила од немоћи, и само доицијем његових светих моштију разумеде, да му се дарова исцељење. (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 90)

На гробу Светога Арсенија милост је примио и младић који је био глув и нем, а притом је његову утробу сушила тешка болест. Стрпљиво чекајући поред раке Светога, искреном молитвом задобио је опроштај:

И једнога дана када се молио у време вечерњега ијенија, и после свршетка вечерња и када су свечасни и бојобојажљиви монаси изишли из цркве и када су појали канон молдени у ирираћи и када је овај немоћни остјао унутра код раке Светиога, и када се молио, и тако наједаншут када су сви иледали, изиђе најоле и повика ка ирејодобнима иворећи: „Проситије ме ирешнога, иосјодо моја свети оци, јер у овај час иримих иошијење и исцељење молийвама Преосвећенога“ (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 92).

Једно од најпознатијих чудесних исцељења свакако је враћање вида Стефану Дечанском милошћу Светог Николе који му се обратио речима:

„Рекох ти да не ишутујеш, јер у мојој су руци твоје зенице и ево иоказах ти беи“. А он изјави да се сећа тога и иријаде нојама Свейишељу да моли милост. А он који се јавио рече: „Оно што ти јада рекох, сада сам иослан да испуним“. И када му даваше вид, иодиге га и учини крсни знак на лицу, дошакавши се крајевима ирсцију очију, рече: „Госиод Исус Христос, који је слейоме од рођења дао вид, дарива и твојим очима ирвашњи зрак“ (Григорије Цамблак, 2013, стр. 102).

Већ смо истакли да велики број чуда има образац у Светом писму, а нису везана само за исцељења. Једно од таквих, које има паралелу са чудом Исуса Христа, јесте чудо Светог Арсенија са вином. Наиме, Преосвећени Јевстатије био је у великој бризи због оскудице са вином на дан прославе Светог Арсенија, али његова вера у Преосвећеног била је непоколебљива:

Бої који је боїаїт у милосїи, који је насїиїо са њеїт хлехова њеїт тїсїућа, и оїеїт са седам тїакође, и који је ѡреїтворїо воду у вино у Кани Галїлејској. Он и овде нека јавї неїсказано велїчије силе своје молїтївама уїодника својеїа о ѡрослави њеїове усїомене. (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 94)

Вера Светог Јевстатија резултирала је чудом Светог Арсенија који је наградио овог праведника испунивши празну бачву вином до врха.

Дар враћања из мртвих изузетно је велика милост Господња, а код Доментијана налазимо запис да је Пресвети поседовао тај дар, али да га није користио због велике “смерности”. Када је примио вест о смрти брата Стефана, Сава се ражалостио и упутио молитву Свевишњем са жељом да врати душу његову речима:

Свесїлним и сїфрашним оком тївојим заїоведи тївојем ѡресвеїлом ањгелу да ѡввраїи душу слїе тївоїа, саїосїешника моїа за тївоју светїу веру, да саїтворїм на њему тївоју светїу вољу, и да їа обїучем светїим обїазом светїих ањгела тївојих и светїих аїосїола и ѡророка и ѡреїоодбних оїтаца, да бї се удосїтоїо вечних добара тївојих, која сї, добри, сїремїо онїма који тїе љубе, да и ја, некорїсни слїа тївој, ѡримїм смелосїї и ѡренесем їме тївоје ѡресвеїто на ѡревелїку хвалу. С рече – амин. С сведобри, брзи у милосїи, свемїлосрдни Оїтац небесни ѡслуша уїодника своїа, заїоведи ањгелу своме да враїи душу у тїело оноїа (Доментијан, 2013, стр. 47).

Код Милојевића запажамо да се милост Божја огледа у снази одабраног да оживи умрле, а да она „има свој пандан у новозаветним чудима од којих се васкрсење Јаїрове кћери помиње у свим јеванђељима сем у Јовановом (Мт 9, 24–25; Мк 5, 38–42, Лк 8, 50–55), док климакс у низу јеванђељских чуда представља васкрсење Лазарево, васкрсење оног који је био у гробу четири дана“ (из *Јеванђеља ѡ Јовану* – Јн 11, 41–44) (Милојевић, 2017, стр. 62).

Описи чуда који се сврставају у *сїфрашне ѡвесїи* прате изливање Божјег гнева, па тако Стефан Првовенчани приповеда о страшној смрти која је задесила одметника Стреза, посредством силе Светог Симеона:

Као тїїо добройобедни и ѡмоћљиви и оїтачасївољубац Димїїїрије сїфрастїоїрїац ѡрободе цара, рођака овоїа, и умори їа злом смрћу, не дајући вређаїи оїтачасїва својеїа, тїако и овај мој свети ѡсїодин, ѡмажући и чувајући

оїлчасїтво своје, ѡрободѣ ової злоїтворѣ. И издахну усред народа злом смрћу, и смрћу чудном, да су се сви чудили їомѣ. И бї наједном наї, одорен и нейоїшребан. И на њѣму се збї: „Видѣх безбожникѣ како се ѡреузноси и висї као кедрї лїванскї, и, ѡроїох, и їлѣ, не бї їа. И ѡїоїражїх їа, и не наїѣ се месїто њѣгово“ (Првовенчани, 2013, стр. 23).

Зла смрт задесила је и Михаила Грка, који је подигао војску на Стефана Првовенчаног:

И одмах један од робова њѣовїх, усїав, ѡрободѣ їа мачѣм на одру њѣову, и злом смрћу ѡредѣде душу своју, на срамоїу їледаоцима, а на радосїї свїма који се уздају у Госїода и у свѣїѣ уїодникѣ њѣове (Исто, стр. 26).

Тешка казна задесила је дечанског напасника Јунца кога кажњава Стефан Дечански, према житију Григорија Цамблака:

Дирљив бѣше ѡрїзор очима, и сузама неуїешан наїор да се разуме умном фїноћом нешїто најстїаринїѣ, и о чуда! Јер не исїусїи ѡрво душу ѡо рѣду ѡрїродѣ, а заїїм да је їело ѡодлежало своїстївѣној расїадљивостїї, но је їело ѡрво їрозно и необїчно саїнило, а душа је унутїра бїла насїлно држана, за ѡоуку друїїма. Заїїм и саму њу најїослѣ сїлом исїусїи (Цамблак, 2013, стр. 10).

Чудо које необичношћу одступа од обрасца бележи Стефан Првовенчани, где ће се, уз необичну вику, међусобно исећи грчки и бугарски војници, непријатељи краљеви, којем је заштитник Свети Симеон (Бојовић, 2013). Победу на Филандром и Андријом након молитве заштитнику, Стефан Првовенчани живописно представља у житију, а осећање које се јавља међу непријатељима јесте срам:

И наједном, у ѡноћ, бї вїка. И расу невидљиво Пречаснї неїрїјатѣлѣ наше, који се бѣху дїїм. И сїрахом великїм обузетїи, ѡјавом моїѣїа їосїодїна Свѣїтої и знамењѣм једнїм, ѡбѣћѣни од њѣїа ѡбѣїоше секућїи самї себе, једнї друїѣ, и ѡбѣда им бї међу собом, и до країа се срушїше. И оїїдоше їосрамљѣнї, у ѡроїасїїи и срамоїїи великој (Првовенчани, 2013, стр. 20).

Бугарски војници који су кренули на краља Милутина заустављени су у Ждрелу, претрашени необичним знамењем које се јавило у виду огњеног ступа што силази са небеса:

Те ноћї, када су стїојали близу месїта званої Ждрѣло, молитївама своїх уїодникѣ Свѣїтої Симеона и Савѣ и архїјѣреїа Хрїсїова Свѣїтоїа Арсениїа, који їу лежї у дому Свѣїїх Аїосїтола, јавї им Бої велико знамењѣ сїраха, їаково знамењѣ, да су видѣли великї оїњѣнї сїїуї їдѣ силази са небѣа, од коїѣї су излазилѣ їламене лучѣ и са јарошїћу їаљаху њїхова лїца и оїњѣнї људи са оружїѣм у ру-

кама и са великом жесѣином ѿњаху их и секући њихове ѣукове (Архиепископ Данило Други, 2013, стр. 83–84).

Једно од многих чуда које је Свети Сава сатворио јесте преобраћање разбојника, који су га напали док је носио храну својој браћи у пустињи:

И када је он ишао крај мора ѿо ѣушѣу крај мѣста званоѣ Милоѿѿтам, најадоше на њ разбојници, и ухватише оне с њим; и оскрбе ѣраведни збоѣ ѣрекраћења ѣушѣа своѣа, и заваяи из дубине срца, и устѣужи ка Госѿоду, и Госѿод ѣа услыша, јер Госѿод је близу свих који ѣа ѣризивају истинном, и душа која ѣа ѣражи налази ѣа... (Доментијан, 2013, стр. 32).

Након разговора са оцем Макаријем који им рече о делима угодним Богу који је Свети Сава чинио тих година “они, чувши ѿо, ѣадоше му на ноѣе, и мољаху од њѣѣа блаѿслова, и бише блаѿсловени од обојице светѿих, и обећаше се да више неће сатвориши разбојнишиѣва, но одоше сваки својој кући, радошћу радујући се“ (Исто, 32–33).

Чудо са градом на двору угарског краља изазива велики страх код свих присутних и доказ да Бог прославља свога љубитеља који га је заволео од младости:

И док је још сѿојао на молиѣви, и још уздизао руке на небо, наједаниѣуѣ би ветѿар од ѿѿѣ мѣста на коме сѿојаше Преосвећени, и уздиже се вихор као од њѣѿових уста, и узиђе вићен ѿре на небесну висину. И у ѿај час бише ветѿрови и велики ѣромови и сѿрашне муње и велики сумрак, и сѿрах велики на самом крају и на војницима њѣѿовим и на свима који слушају и ѣледају чудо које иде са неба (Исто, стр. 44-45).

У описима чуда српских светитеља уочили смо да овај поджанр има утврђену структуру: након слике безнађа, следи молитва верника или светитеља, а за њом приказивање милости Божје и тријумф вере. Уочавамо да молитва представља спону између људи и Господа, пут којом људско срце узноси своје молбе са искреном вером у милост Божју. Када је у питању књижевна дефиниција молитве, у *Речнику књижевних ѣтермина*, налазимо да је молитва:

„Назив изразито лирског књижевног жанра у средњем веку, са религиозним садржајем и мотивацијом, у облику песничке апострофе и обраћања божанском бићу, анђелима и светим бићима као објекту култа. У стилистичком погледу молитва примењује и развија све поступке и фигуре које појачавају експресивност и увећавају емотивну интонацију молбеног говора; структура м. је ритмички организована у нивовима једнакосложних целина или у правилној схеми наглашених и ненаглашених стихова“ (*PKT*, 1992, стр. 461).

Молитва, углавном садржи одређене елементе који се јављају по следећем редоследу: захваљивање Богу, признавање греха и показивање кајања и на крају се износе молбе или исканија. Иако молитва има устаљен карактер, она се може и импровизовати, због тога постоји велики број молитви за различите ситуације. Српски хагиографи су, у оквиру чуда као поджанра, забележили молитве које величају Творца или светитеља коме су упућене. У *Житију Светиої Симеона* од Стефана Првовенчаног, богаљева молитва је израз непоколебљиве вере према светитељу која му и доноси исцељење:

Помилиј, Светиї, мене који је ѿроузио ѿресима својим и који је убијен од злих разбојника, и лежи још жив. Јер као што је Владика твој исцелио ѿређе ослабљеноїа да је овај одаџ узео и да ходи ѿраво, тако и ти Светиї, ако хоћеш можеш ми ѿмоћи милошћу, даном ти од Боїа и Сїаса Твојеїа, Исуса Христа. Исцели ме ѿрешноїа, ако ученик ѿрави Христа твојеїа (Првовенчани, 2013, стр. 18).

У *Житију Светиої Саве* Доментијан бележи светитељеву молитву која зазива милост Божју да „прослави оца његова“. Молитва је вапај да испуни искрену молбу његовог срца, испуњена неизмерном љубављу према Творцу:

„О, Госїоде, свемоћући, ѿризри с небеса и види моје смирење, и ѿрими веру моїа несмисленоїа ума, и укреїи немоћ шела моїа, исїрави милосїи душе моје, и дај ми истинниїо ѿкајање, и научи ме творити вољу твоју, и не одбаци ме од лица твоїа, и удосїтоїи ме да са љубављу ѿримим реч твоју [...] И уїтени срце моје молиїтвама твоїа уїодника Симеона, и исїуни душу моју духовном радошћу, и овде ѿшаљи Пресвештоїа Духа своїа, и обнови кости усахле тебе ради, да сви разумеју неизмерну силу и твоју бесконачну милосїи. И ѿодај наїраду своју своме ѿреїодобноме ѿред оба светиа, збора анђелскоїа и човечанскоїа, да и ја, слуїа твој, ѿримим ѿревелику смелосїи, и сав народ ѿпрослави велелеїно име твоје, Оца и Сина и Светиїа Духа, и сада и увек и у векове“ (Доментијан, 2013, стр. 36–37).

У описима чуда појављују се и необични детаљи, као што је Савина жеља да пије хладно вино у Угарској, што асоцира на надмоћност једног двора над другим, јер је и потпомогнут тврдњом да је светитељ био научен да у својој земљи увек пије хладно вино (Бојовић, 2014).

Реци да ми ѿшаље леда, јер сам у својој земљи научен да сваїда ѿїјем стїудено вино, а сада не, ше ѿрїим збої велике жеїе сунца [...] Када ти мени не ѿсла леда, то ја теби шаљем, што ми је ѿслао мој чуваџ са своїх вишњїх висина; и још ѿошљи слуїе да узму, колико ти ѿреба цело краљевствїо (Доментијан, 2013, стр. 44–45).

Литература

- Аверинцев, С. (1982). *Поетика рановизантијске књижевности*. Београд: СКЗ.
- Атанацковић, М. (2003). *Свети Јован Кронштајтски – Мисли о молићви*. Свештена Царска Лавра манастира Сопоћани.
- Архимандрит Софроније. (1991). *О молићви*. Хиландар: Савет Стараца хиландарског братства.
- Бичков, В. (1991). *Византијска естетика*. Београд: Просвета.
- Бојовић, Д. (2009). *Трјеза њремудрости*. Ниш: Центар за црквене студије.
- Бојовић, Д. (2014). Поетика чуда. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*, 62 (3). (639-648) Београд: Матица српска.
- Булгаков, С. (2011). *О јеванђелским чудима*. Београд: Логос.
- Костић, С. (2000). *Сиварање и творевина*. Београд: Издавачка делатност Завет, Мисионарски и духовни центар Манастира Хиландара „Тројеручица“.
- Лазић, М. (1997). *Естетика Доментијанових жићија*. Подгорица: Октоих.
- Лома, А. (2000). Порекло и изворно значење словенске речи **чудо**. У: Д. Ајдачић (ур), *Чудо у словенским културама (7-21)* Нови Сад: Апис.
- Милојевић, С. (2017). *Од њремудрих чула*. Ниш: Међународни центар за православне студије.
- Поповић, Д. (2000). Чудотворења светог Саве Српског. У: Д. Ајдачић (ур), *Чудо у словенским културама (138-156)* Нови Сад: Апис.
- Живковић, Д. (1986). *Речник књижевних њермина*. Београд: Полит.

TIJANA J. MILENTIJEVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy

JELENA G. JEVTIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy

THE POETICS OF MIRACLES IN SERBIAN MEDIEVAL LITERATURE

Summary

Unlike contemporary literature, writing style in the Middle Ages is based on church writings. In church writings, a writer is a servant of God, an emitter of blessings of the Holy Spirit, which is viewed in the author's God-given talent. Our goal is to highlight the elements of a miracle, as a subgenre, in the examples

on Serbian medieval hagiography, and, on the other hand, to define the word “miracle” as a category of religious philosophy. By using the examples from the Anthology of Miracles (from the ones attributed to Saint Sava to the ones attributed to Patriarch Pajsije), written by Dragiša Bojović, we will try to formulate the poetics of a miracle in prose genre of this kind. Prayer is one of the key elements of a miracle, as a subgenre, and we will try to determine its function and the form in which it appears.

Keywords: poetics of miracles, prayer, miracle as a subgenre, hagiography.

Лектура и коректура – Центар за НИРИД:
Александра Соврлић (српски), Сузана Стојковић (руски), Аниџа Јанковић (енглески), Бобан Сџанојевић (француски)

Слог

Бобан Сџанојевић

Тираж: 200

Штампа: Graficolor, Краљево

Радови се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0. (CC BY NC 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Оцене изнете у радовима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

СРП - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82.09(082)

82.09(082)

94(497.11)(082)

371(497.11)(082)

316.4(082)

НАУКА без граница II : [међународни тематски зборник]. - 5, Гласови / [главни и одговорни уредник делатности Мирјана Лончар-Вујновић]. - Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2019 (Краљево : Graficolor). - IX, 355 стр. ; 24 cm

На спор насл. стр.: Science Beyond Boundaries II . 5, Voices ; Наука без границ II . 5, Гласови. - Радови на срп., енгл. и рус. језику. - "Међународни тематски зборник 'Наука без граница II' резултат је научноистраживачких пројеката Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе ... и Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција ..." --> прелим. стр. - Тираж 200. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на срп., енгл. или рус.

ISBN 978-86-6349-125-0

1. Уп. ств. насл. 2. Лончар-Вујновић, Мирјана, 1966- [главни уредник]
а) Компаративна књижевност -- Зборници б) Историја -- Србија -- Зборници в)
Образовање -- Србија -- Зборници г) Друштвене прилике -- Зборници

COBISS.SR-ID 277808908